

*Данько Ю.І.,
к.е.н., доцент,
завідувач науково-дослідної частини,
Сумський національний аграрний університет*

ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВ-ВИРОБНИКІВ ПРОДУКЦІЇ САДІВНИЦТВА НА МЕЗОРІВНІ

Анотація. У статті проведено аналіз стану розвитку галузі садівництва в Україні та Сумській області. Запропоновано комплекс заходів для реалізації конкурентних переваг підприємств-виробників продукції садівництва на мезорівні. Обґрунтовано місце комунальних підприємств у стратегії розвитку садівництва регіону.

Ключові слова: система забезпечення, конкурентоспроможність, продукція садівництва, плоди і ягоди, програма розвитку.

Постановка проблеми. Плоди і ягоди є невід'ємною частиною раціону людини. Покращення добробуту населення має призводити до трансформації загальних стандартів, в тому числі до зміни структури продовольчого кошика. Аналізуючи наукові напрацювання соціологів і дієтологів доцільно стверджувати, що у структурі харчування населення має зменшуватися питома вага споживання мучних виробів, картоплі та цукру, а зростати питома вага плодів, ягід і овочів. Враховуючи це, а також оцінюючи наявний природно-економічний потенціал України, який є сприятливим для вирощування багатьох видів плодів і ягід, доцільно говорити про розвиток промислового садівництва та ягідництва на перспективу.

Враховуючи зазначені особливості, вітчизняні виробники продукції садівництва мають можливість не лише забезпечити власні потреби в продукції цієї галузі, а і експортувати. Розвиток галузі за останні двадцять років характеризується різким зменшенням обсягів виробництва і споживання плодової продукції, значним скороченням плодоносних площ багаторічних насаджень, планомірним зменшенням питомої частки молодих садів, відсутністю необхідної фінансової підтримки з боку держави. При невисокому рівні виробництва плодів виникають великі труднощі з їх збутом через нерозвиненість реалізаційної інфраструктури, збереження та переробки плодів, втрати зовнішніх ринків збуту. В той же час, в останні три роки ситуація почала змінюватися, а відповідно поступовий розвиток галузі вимагає додаткових досліджень в контексті забезпечення наукового супроводу формування конкурентоспроможності підприємств-виробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі особливості забезпечення конкурентоспроможності виробництва продукції садівництва висвітлені в працях таких вчених-економістів, як Гуторов О.І., Красноручий О.О., Нестерчук Ю.О., Рудьків В.А., Сало І.А., Уланчук В.С., та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У результаті аналізу спеціальної літератури було встановлено, що недостатньо уваги приділяється питанням формування системи забезпечення конкурентоспроможності підприємств-виробників продукції садівництва на регіональному рівні. Потребують подальшого вивчення перспективи

реалізації конкурентних переваг підприємств-виробників продукції садівництва на мезорівні.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження конкурентних переваг підприємств-виробників продукції садівництва та оцінка перспективи розвитку галузі через забезпечення власної конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Очевидними лідерами з виробництва плодово-ягідної продукції у світі на сьогоднішній день є Китай, Індія та Бразилія. Кожна з цих країн щорічно виробляє понад 100 млн. тонн фруктів. Трохи менші показники у Сполучених Штатів Америки – 80 млн тонн. Більше 40 млн тонн фруктів виробляють Індонезія, Мексика, Філіппіни, Італія, Іспанія, Туреччина. За даними Всесвітньої продовольчої і сільськогосподарської організації ФАО у 2011-2014 роках Україна займала 47-е місце в світі за обсягами виробництва фруктів (7,4 млн тонн). В перелік продукції включені зерняткові, кісточкові плоди, виноград, ягоди, цитрусові та інші екзотичні фрукти [9].

За підсумками 2015 року виробництво плодів і ягід в Україні становило 2153 тис. т на площі 206 тис. га. При цьому господарства населення виробили понад 1700 тис. т плодово-ягідної продукції – 81,42%, а сільськогосподарські підприємства – трохи більше 400 тис. т – 18,58% відповідно.

У 2015 році Україна мала негативне сальдо зовнішньої торгівлі плодами. За минулий рік Україна експортувала плодово-ягідної продукції на суму 154 млн. дол. США, в той час, коли імпорту досягнув позначки в 465 млн дол. США. Продукти, які переважно ввозяться до нас – цитрусові і банани хоча, також, має місце імпорту традиційних для вітчизняного виробництва фруктів, таких як яблука, груші, персики та ін.

Суттєвою проблемою для нашої країни є невідповідність споживання даної продукції визначеним раціональним нормам: при необхідному обсязі 90 кг/особу в рік фактичне споживання плодів і ягід становить близько 45 кг на рік. Населенням Сумської області у 2014 році було спожито 46,3 тис. тонн плодів та ягід, що розрахунково на одну особу становило лише 41 кілограм плодів і ягід.

Як справедливо зазначає Гуторов О. І. [1, с. 12] в період реформування аграрного сектора економіки України стан і тенденції розвитку садівництва свідчать про поступове зменшення його значення. Сприятливі умови розміщення галузі, її агроресурсний потенціал використовуються не повністю, що призводить до перетворення цієї важливої галузі на другорядну та занепадаючу.

Слід констатувати, що за період 2011-2015 років плодово-ягідні насадження на Сумщині займали площу 3,2 тис. гектарів. Середнє валове виробництво в цей період становило 15,7 тис. тонн, урожайність – 48,1 ц/га. Майже п'яту частину

в структурі плодово-ягідних насаджень займали ягідники. Загальна площа таких насаджень становила 624,2 гектарів, у тому числі суніці, полуниці – 206,3 гектарів, малини – 140 гектарів, смородини – 7,3 гектарів та агрусу – 20,2 гектарів.

Обсяг виробництва плодово-ягідної продукції за останні п'ять років коливався від 13,9 тис. тонн у 2012 році до 17,2 тис. тонн – у 2015 році. За підсумками 2015 року було вироблено продукції зерняткових культур в обсязі 9,5 тис. тонн, що становить 55,1% від загального виробництва.

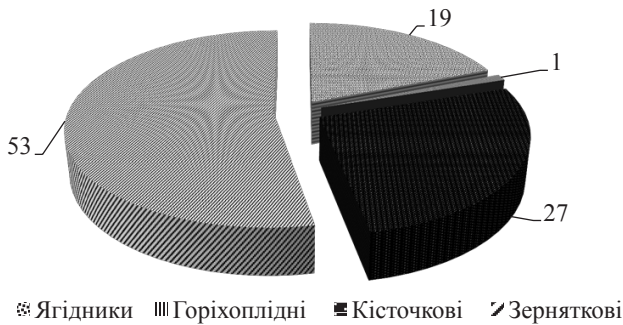

Рис. 1. Структура площ, зайнятих плодово-ягідними насадженнями в Сумській області в 2015 році, %

Джерело: дані Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

У свою чергу продукції кісточкових насаджень зібрано 4,5 тис. тонн (26,3% загального виробництва), серед яких більш урожайними виявилися плодови насаджень слив та вишень; ягідники забезпечили 3,1 тис. тонн продукції (18%), де домінували полуниця та суніця, які забезпечили 51% валового збору ягідних культур, решта – малина та смородина.

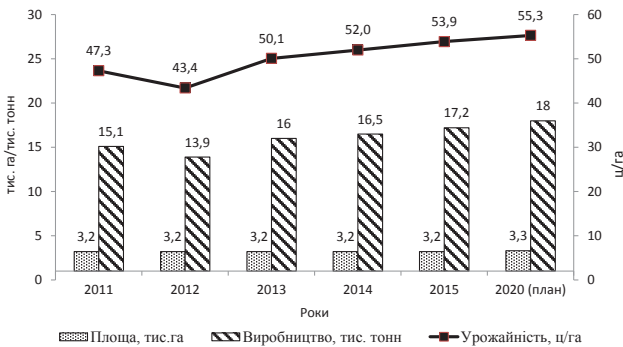

Рис. 2. Динаміка вирощування плодово-ягідних культур у всіх категоріях господарств Сумської області

Джерело: дані Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

Сумська область має резерви для підвищення ефективності господарської діяльності за рахунок збільшення обсягів вироб-

ництва продукції та підвищення урожайності плодово-ягідних культур. На Сумщині до 85% плодово-ягідної продукції виробляється в господарствах населення, в той же час діють такі потужні підприємства, як ФГ Самохвалов, ПРАТ «Сад» та інші.

Аналіз балансу плодів і ягід у господарствах населення Сумської області показує, що власне виробництво не в повній мірі забезпечує потребу споживання населення в цій продукції. Основний обсяг продукції садівництва забезпечується за рахунок ввезення з інших регіонів та імпорту з-за кордону.

У рамках дослідження було проведено опитування споживачів плодово-ягідної продукції з метою виявлення конкурентних переваг продукції власного виробництва та формування основних завдань по забезпеченню конкурентоспроможності. Дослідження проводилося в рамках роботи наукового гуртка кафедри статистики, АГД та маркетингу Сумського національного аграрного університету. В опитуванні взяли участь 412 мешканців області, з яких 54% представляли місто Суми, а 46% інші населені пункти. Дослідження показало, що переважна більшість опитаних (72%) купують продукцію садівництва і лише 28% споживають плоди і ягоди власного виробництва. Опитування надало нам можливість сформулювати карту вибору споживача, якою він керується при покупці даного виду товару. Так, для 36% головним критерієм покупки продукції садівництва є її якість, для 26% – ціна, для 18% здатність до зберігання, для 13% – зовнішня привабливість продукту, і для 7% – широта асортименту.

Додаткове дослідження методом фокус-груп показало, що в переважній більшості споживачі не володіють інформацією про те, де вироблені плоди і ягоди, які вони споживають. Проте, за умови вибору вони б надали перевагу продукції місцевого виробника. Серед конкурентних переваг, які їй притаманні споживачі виділяють кращі смакові властивості та дешевшу ціну. Відповідаючи на питання «Що не задовольняє споживачів у продукції місцевого виробника?», респонденти відмітили сезонність її реалізації та недостатню зовнішню привабливість.

Таким чином, за умови створення системи конкурентних переваг, основою якої має стати політика розподілу товару (дистрибуція, зберігання, умови продажу тощо), місцеві виробники можуть розширити власний сегмент ринку.

У зв'язку з цим в обласну програму розвитку агропромислового комплексу та сільських територій доцільно включити реалізацію таких завдань, як:

- забезпечення населення області якісними фруктами та ягодами, що безпечні для здоров'я;
- залучення інвестицій у розвиток агропромислового комплексу та сільських територій області;
- розвиток інфраструктури ринку ягідництва області;
- популяризація якісної продукції місцевих товаровиробників продукції садівництва та підвищення її конкурентоспроможності.

Дослідження групи розробників «Програми розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 року» вказують на те, що досягнення

Таблиця 1

Баланс плодів і ягід по Сумській області у 2014 році, тис. т

Запаси на початок року	Вироблено		Інші надходження	Продано на ринках	Реалізовано за іншими напрямками	Витрачено на споживання	Запаси на кінець року	Різниця між виробництвом і споживанням
	Господарства населення	С.-г. підприємства						
1	2	3	4	5	6	7	8	9=2+3-7
2.4	14.0	2.5	38.4	1.0	5.2	46.3	2.3	29.9

Джерело: складено на основі даних [11]

поставлених завдань можливо досягти шляхом залучення інвестиційних коштів для проведення реконструкції плодосховища потужністю 800 тонн. Крім того, необхідно залучення інвестиційних коштів з метою запровадження зрошувальних систем на площі 25 гектарів. Важливою складовою розвитку галузі садівництва регіону є надання фінансової підтримки з обласного бюджету для створення комунальних підприємств з вирощування плодово-ягідних культур та переробки плодово-ягідної продукції;

Для створення комунальних підприємств з вирощування плодово-ягідних культур та переробки плодово-ягідної продукції передбачається здійснення фінансової підтримки з обласного бюджету. Фінансування комунальних підприємств передбачається за рахунок коштів обласного бюджету, а також коштів об'єднаних територіальних громад, де і заплановано їх організацію.

Умовний розрахунок витрат (з розрахунку на одне комунальне підприємство) вказує, що орієнтовна сума фінансової підтримки з обласного бюджету має становити:

1 рік – 100 тис. грн., які планується використати на придбання саджанців та закладку садів та ягідників. (Вартість одного саджанця – 5-6 грн. Кількість саджанців на 1 га – 8 тис. Орієнтовна площа малинника – 2-3 га).

2 рік – 500 тис. грн., на будівництво цеху з переробки плодово-ягідної продукції. (Придбання та монтаж обладнання для сушки ягід, фруктів та овочів німецької фірми Hans Binder. Потужності обладнання вистачить як для сушіння власної сировини, так і для сировини, що буде закуплена у населення. Орієнтовна вартість обладнання становить близько 20 тис. євро).

3-4 роки – по 200 тис. грн. на розвиток виробництва, а саме установку обладнання для створення регульованого газового середовища. (Придбання та монтаж холодильного обладнання для зберігання ягід фірми MAC Системз. Регульоване газове середовище це технологія зберігання, при якій знижується вміст кисню і збільшується вміст CO₂ (придушення дозрівання і процесів старіння плоду, при цьому, зберігаючи їх смак і якість). В умовах РГС багато плодів зберігаються в 2-4 рази довше, зокрема малина зберігається – 30 діб, смородина 42 доби).

Решту витрат пропонується включити до бюджету безпосередньо об'єднаних територіальних громад, які і утворюють вказані комунальні підприємства. За підсумками реалізації Програми на Сумщині передбачається створення в області 10 комунальних підприємств з вирощування плодово-ягідних культур та переробки плодово-ягідної продукції, створення додаткових робочих місць, наповнення місцевих бюджетів, забезпечення потреби споживання населенням області якісною плодово-ягідною продукцією власного виробництва.

Одним з основних стимулюючих чинників розширення вітчизняного промислового виробництва є всебічна підтримка держави в межах заходів, затверджених СОТ. Особливо важливою є підтримка так званих «зеленого» та «жовтого» коштів, що передбачають заходи, не пов'язані з торгівлею і виробництвом, а також заходи внутрішньої підтримки з непрямым впливом, зокрема: наукові дослідження, підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, інформаційно-консультаційне обслуговування, сприяння збуту плодово-ягідної продукції через збирання, обробку і розповсюдження ринкової інформації; забезпечення гарантованого доходу товаровиробникам та удосконалення землекористування, сприяння структурній перебудові виробництва, дотації на плодово-ягідну продукцію, компенсація частини витрат на мінеральні добрива і засоби захисту рослин, цінова підтримка, піль-

гове кредитування товаровиробників, списання боргів, пільги на транспортування плодово-ягідної продукції тощо.

У зв'язку з цим у «Програму розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 року» пропонується включення проведення майстер-класів, тематичних семінарів, нарад у форматі «круглих столів» з питань запровадження у виробництво наукових і практичних розробок Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН України та Сумського національного аграрного університету в селекції та насінництві ягідних культур, технологій їх вирощування.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проведені дослідження показують, що в досліджуваному регіоні, як і в цілому в Україні існує потенціал виробництва та реалізації продукції садівництва. Поступове зростання виробництва в перспективі може призвести до заповнення внутрішнього ринку вітчизняною продукцією в достатній кількості. У той же час, існує гостра необхідність регулювання конкурентних позицій виробників плодово-овочевої продукції на регіональному рівні. Запропоновано, реалізувати конкурентні переваги галузі через формування реальної програми розвитку регіону та виконання зазначених в ній позицій, зокрема створення комунальних підприємств по виробництву та переробці плодів та ягід. Саме такий підхід призведе до комплексного забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад: створення робочих місць, збільшення податкових надходжень, переробка надлишків продукції у населення.

Література:

1. Гуроров О. І. Теоретико-методичні аспекти визначення економічної ефективності та конкурентоспроможності садівництва на маркетингових засадах / Гуроров О. І., Гуророва О. О. // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – 2015. – № 162. – С. 11-19.
2. Данько Ю. І. Розвиток маркетингу як напрямку формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств // Збірник наук. праць ПДАТУ. 2009. Вип. – 2009. – Т. 17. – С. 178-180.
3. Красноручий О. О. Структура систем розподілу продукції на ринках продовольства та сільськогосподарської продукції // Вісник СНАУ. Сер. «Економіка та менеджмент». 2008. Вип. – Т. 4. – №. 28. – С. 43-48.
4. Нестерчук Ю. О. Економічне обґрунтування інноваційно-інтенсивних систем ведення садівництва / Нестерчук Ю. О., Тупчий О. С. // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2015. – №. 87 (2). – С. 96-106.
5. Сало І. А. Теоретичні аспекти циклічності розвитку ринку плодів в Україні // Садівництво. – 2015. – №. 69. – С. 207-214.
6. Сало І. А. Вітчизняний ринок плодів з погляду класичної ринкової економіки / Сало І. А. / Садівництво. – 2015. – №. 70. – С. 201-208.
7. Сало І.А. Розвиток ринку плодів в Україні: [монографія] / І.А. Сало. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 394 с.
8. Уланчук В. С. Споживчий ринок плодово-ягідної продукції: стан та перспективи розвитку / Уланчук В. С., Аніщенко Г. Ю. // Вісник економічної науки України. – 2011. № 1. – С. 56-171.
9. Україна входить у ТОП-50 світових виробників фруктів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrsadprom.org/blog/ukrayina-vhodyt-u-top-50-svitovyh-vyrobnykiv-fruktiv/>
10. Програма розвитку садівництва України на період до 2025 року [Електронний ресурс]. Наказ Міністерства аграрної політики України від 21.07.2008 р. № 444/74. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?7528>.
11. Баланс та споживання основних продуктів споживання: Статистичний збірник / За ред. О. М. Прокопенко. – Київ: Державна служба статистики України, 2015. – 55 с.

Данько Ю.И. Перспективы реализации конкурентных преимуществ предприятий-производителей продукции садоводства на мезоуровне

Аннотация. В статье проведен анализ развития отрасли садоводства в Украине и Сумской области. Предложен комплекс мер по реализации конкурентных преимуществ предприятий-производителей продукции садоводства на мезоуровне. Обосновано место коммунальных предприятий в стратегии развития садоводства региона.

Ключевые слова: система обеспечения конкурентоспособности, продукция садоводства, плоды и ягоды, программа развития.

Danko Y.I. Prospects of realization of competitive advantages for company-producers of horticultural products at the mesolevel

Summary. The article analyzes the situation of horticulture industry in Ukraine and Sumy region. The author proposes to hold a set of measures to create a system to ensure the competitiveness of enterprises-producers of horticulture at the meso level. The author substantiates the place municipal enterprises in the region's horticultural development strategy.

Keywords: system for ensuring competitiveness, production horticulture, fruits and berries, program development.